

# Läkemedelskongressen 2009-10-19

Abstracts

## *Farmacihistoriska Sällskapet*

### Innehåll:

*Bengt S Nilsson* Läkemedelsprofiler: Wilhelm Sebardt (1841-1918) – hovapotekare, reformivrare och finansman

*Poul R. Kruse*: Forudsætninger for og opstart af en dansk lægemiddelindustri

*Christer Nordlund*: Gonadex Leo (1948–1986): En nätverksbiografi om ett helt (o)vanligt läkemedel

*Bo Ohlson*: Apotekshistoria utanför apotek

*Eva Langlet*: Koleran i Sverige 1834 – några behandlingsstrategier

## **Föredragshållare:**

*Bengt S Nilsson*, Med.dr., tidigare anställd inom Astrakoncernen

*Poul R Kruse*, Adj.professor, dr. pharm., dansk farmacihistorisk fond

*Christer Nordlund*, Fil dr., Umeå universitet

*Bo Ohlson*, leg. apotekare, Farmacihistoriska Sällskapet

*Eva Langlet*, leg. receptarie

**Wilhelm Sebardt (1841-1918) – hovapotekare, reformivrare och finansman**

*Bengt S Nilsson*

Wilhelm Sebardt (WS) var uppvuxen under små omständigheter men kunde, direkt efter avslutad apotekarutbildning, genom en djärv affär förvärva hovapoteket Lejonet år 1865. Apoteket – ett av Sveriges äldsta – hade tidigare innehafts av hans morbror Carl Sprinchorn och dessförinnan av dennes fader Carl Ulrik Sprinchorn. Som hovapotekare kom WS att tjäna under tre kungar, och ingick under sina senare år i Gustaf V:s ”bridgegång”. Redan vid 26 års ålder blev han medlem av Apotekarsocietetens direktion, och var dess ordförande i 28 år. I sin ordföranderoll kom han att inta en drivande roll i en rad viktiga reformer, bland annat skapandet av amorteringsfonden för apoteksprivilegier (1873), inrättandet av en livränte- och pensionskassa (1888), skärpning av reglerna för apoteksarrenden (1914), samt höjda kompetenskrav för inträde till Farmaceutiska Institutet (1893). WS spelade också en ledande roll i tillkomsten av Apotekarnes Mineralvattens Aktiebolag, som kom att ersätta de lokala tillverkningar av mineralvatten som förekom på många apotek, med starkt varierande kvalitet på vattnet.

Genom sitt äktenskap (1866) med Josefin Göransson, som var dotter till skaparen av Sandvikens Jernverks AB, Göran Fredrik Göransson, kom WS att ha omfattande förbindelser med detta företag, där han från 1899 var medlem av styrelsen och åren 1910-17 dess ordförande. WS bedrev också en omfattande finansiell verksamhet, som långgivare, borgenär och som förvaltare i en mängd konkurser, bl a för apotekare, som vid den aktuella tiden ofta hade svåra ekonomiska omständigheter.

Wilhelm och Josefin fick sex barn, av vilka fem nådde vuxen ålder.

## **Forudsætninger for og opstart af en dansk lægemiddelindustri**

*Poul R. Kruse*

I Danmark påbegyndtes en industriel fremstilling af lægemidler i beskedent omfang i 1860'erne, og fra 1908 etableredes en egentlig lægemiddelindustri med egen forskning.

Etableringen af dansk lægemiddelindustri var inspireret af den fremvoksende udenlandske lægemiddelindustri, der især var betinget af opdagelsen af nye, syntetiske lægemiddelstoffer og opfindelsen af lægemiddelformen tabletter samt tabletmaskinen.

De indenlandske forudsætninger for etableringen af en lægemiddelindustri var en århundredgammel tradition for håndværksmæssig fremstilling af lægemidler på apotekerne, tilstedeværelse af farmaceuter med de nødvendige kvalifikationer for udvikling og produktion af lægemidler samt adgang til råvarer til fremstilling af lægemiddelstoffer, hvoraf de to sidstnævnte forudsætninger var affødt af særlige danske forhold.

Den danske farmaceutuddannelse, der oprindeligt var en apotekeruddannelse, blev som led i den økonomiske politik udvidet til en apoteker- og kemikeruddannelse i 1828 med henblik på at få kvalificerede kemikere til at opstarte og fremme kemiske virksomheder til gavn for landets økonomi. Denne profil for farmaceutuddannelsen blev videreført ind i 1900-tallet, og dette betød, at der fandtes kvalificerede farmaceuter til ansættelse i en indenlandsk lægemiddelindustri, da dette blev aktuelt.

Ved opstarten af dansk lægemiddelindustri fandtes ingen hjemlig syntetisk-kemisk industri, der kunne levere udgangsmaterialer til syntetisering af lægemiddelstoffer. Derimod havde Danmark som landbrugsland slagterier, som kunne forsyne lægemiddelindustrien med dyriske organer til fremstilling af lægemiddelstoffer. I 1920'erne kom de første fabriksfremstillede lægemidler baseret på egen syntese.

Reference:

Kruse PR. Forudsætninger for og opstart af en dansk lægemiddelindustri. I: Nielsen AK, ed. Dansk bioteknologi i det 20. århundrede. Historisk-kemiske skrifter; vol 18. København: Dansk Selskab for Historisk Kemi, 2008: 17-37.

## **Gonadex Leo (1948–1986): En nätverksbiografi om ett helt (o)vanligt läkemedel**

*Christer Nordlund*

Under 1940-talet spreds nyheten att ett botemedel mot sterilitet hade utvecklats i Sverige. Bakom preparatet stod en forskargrupp med representanter från läkemedelsföretaget Leo i Helsingborg och Kvinnokliniken på Karolinska Sjukhuset. Botemedlet, som kallades Gonadex, var ett läkemedel med ett uppseendeväckande innehåll: hormoner som framställdes från gravida kvinnors urin. Gonadex tillhörde då endokrinologins forskningsfront. Idag är det få som känner till att ett sådant läkemedel har existerat. Hur och i vilket sammanhang kom Gonadex till? Vad blev reaktionerna? Och varför fanns det kvar på marknaden under flera decennier, trots att det inte fungerade som det var tänkt? Dessa är några av de frågor som jag försöker besvara i boken *Hormoner för livet: Endokrinologin, läkemedelsindustrin och drömmen om ett botemedel mot sterilitet 1930–1970*, som jag kommer att presentera och diskutera i detta föredrag. En tanke med boken var att använda Gonadex som prisma för att belysa endokrinologins utveckling under den period när hormonterapi fördes fram som ett svar på befolkningsfrågan och en lösning på problemet ofrivillig barnlöshet. En annan tanke var att samtidigt visa hur komplicerad en innovationsprocess på läkemedelsområdet kan vara och hur svårt det är att förutsäga vilken betydelse ett nytt läkemedel kommer att få. Särskild uppmärksamhet riktas mot Leo och det nätverk som företaget etablerade för att främja produktionen och distributionen av Gonadex och liknande läkemedel. Hantverksmässigt framställda hormonpreparat, som tillverkades av hypofyser från människor och djur, behandlas också. Sammantaget avser boken att ge en idéhistorisk inblick i det mytomspunna gränsland där vetenskap, industri, medicin och medier möts.

### **Apotekshistoria utanför apotek**

*Bo Ohlson*

Det är naturligt att finna historiska avtryck av farmacin i bevarade, äldre apotek, farmacimuseer och bibliotek. Mindre självklar – och mindre känd – är den skatt av föremål, som visas i våra (oftast privata) lanthandelsmuseer, där man ofta kommer närmare ”folkfarmacin” än i de officiella miljöerna.

Här presenteras några lokala museer som hyser farmacirelaterat material – Gråfors´ samlingar i Sparreholm (Södermanland), Dunbodi i Dalhem (Gotland), Johannamuseet och Svaneholms slott i Sturup (Skåne).

Föredragshållaren vill uppmana alla att söka upp och ta kontakt med något museum i sin närhet och erbjuda hjälp med beskrivning och katalogisering – och kanske presentation – av deras farmacihistoriskt intressanta föremål.

## **Koleran i Sverige 1834 – några behandlingsstrategier**

*Eva Langlet*

Koleran spred sig från Indien och drabbade Ryssland, Västeuropa och Amerika 1830-31, men Sverige drabbades inte förrän 1834 med start i Göteborg. Den spred sig över landet och härjade som värst under augusti och september.

Koleran drabbade främst de fattiga och upplopp förekom i Europa. Svenska myndigheter var rädda för oroligheter och begärde att läkarna skulle ange orsaker och bot. Dessa kände till symtomen men visste ingenting om orsaken, dvs kolerabakterien. De tvistade också om sjukdomen smittade och i så fall hur.

Myndigheternas strategi var att försöka förmå människor att kontakta sjukvården över huvudtaget, något som inte var självklart vid den här tiden.

En enda strategi för behandling fanns inte, då kunskap saknades. I stället behandlades symtomen. I läkarnas tankevärld fanns dels den hippokratiska läran om att återställa obalansen i kroppsvätskorna, dels den gamla traditionen med huskurer och örtmedicin, vilket exemplifieras och kommenteras. Ytterligare en strategi var att göra något, dvs psykologiska skäl.

En tredje strategi var att ordinera läkemedel som patienten hade råd med eller som låg inom människors uppfattning om verksamma läkemedel.

En fjärde strategi var att lära av varandra, medicinska diskussioner fördes både med utländska och svenska läkare.

Apoteken var ålagda att ha vissa läkemedel i lager, vilket kommenteras. Vidare görs ett försök att värdera dåtidens rekommendationer mot vad vi vet om koleran idag – för att konstatera att dåtidens terapi inte var alltigenom felaktig även om den låg ljusår från dagens effektiva terapi.